

Sławomir Stasiak, *Eschatologia w Listach pasterskich. Specyfika terminów rzeczownikowych*, Biblioteka Diecezji Legnickiej 9, Legnica 1999, ss. 229

Badania nad historią literatury pokazują, że na przełomie wieków zainteresowania zagadnieniami eschatologicznymi odżywają z dużym nasileniem. Dzieje się to oczywiście najczęściej w środowiskach związanych z różnymi nurtami i tradycjami religijnymi, niekoniecznie o rodowodzie chrześcijańskim. Zadaniem Kościoła jest wówczas udzielenie jasnej i wyważonej odpowiedzi na pytania, które zainteresowania te wywołują. Dobrze się więc stało, że na rynku wydawniczym pojawiła się biblijna praca ks. dra S.J. Stasiaka, zatytułowana *Eschatologia w Listach pasterskich. Specyfika terminów rzeczownikowych*. Książka, choć opublikowana w ramach legnickiej serii teologicznej, powstawała w środowisku Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Oprócz przedmowy (autorstwa ks. prof. H. Langkammera OFM), wstępu i zakończenia praca składa się z trzech zasadniczych części. Pierwsza (ss. 15-56) poświęcona została ustaleniu rzeczownikowej terminologii eschatologicznej w Listach pasterskich (LP). Autor zajmuje się tu problemami krytyczno-literackimi LP (autor, czas i miejsce powstania, adresaci), kryteriami wyboru terminologii, która stanie się przedmiotem badań, oraz dokonaniem zestawień statystycznych rzeczow-

ników eschatologicznych. Wątpliwość budzić może pierwsza część tego rozdziału, w której Autor dotyka zagadnień ogólnie znanych i szeroko opisywanych we wstępach do NT, komentarzach i dziełach egzegetycznych. Jej przydatność uwidacznia się dopiero po lekturze całej książki; okazuje się bowiem, że omawiane terminy, których pole semantyczne jest nieco różne w poszczególnych LP, nie muszą pochodzić wprost od Pawła, lecz należą do kręgu myśli Pawłowej, a to właśnie ks. Stasiak podkreślił w swej refleksji. Druga część omawianego rozdziału skomponowana została na zasadzie zawężania przedmiotu badań. Wychodząc od rozważań na temat eschatologii i apokaliptyki w ogólności, Autor ukazuje ich specyfikę najpierw na tle całości teologii NT, następnie w samych Listach pasterskich, by ostatecznie doprowadzić do wyłonienia zasadniczej grupy rzeczowników eschatologicznych. Wyniki tych rozważań ujęte zostały w formę tabel, co niewątpliwie ułatwia czytelnikowi lekturę tekstu. Zestawienia statystyczne dotyczą użycia omawianych rzeczowników w LP na tle NT, terminów synonimicznych i zbliżonych etymologicznie oraz terminów nie występujących w LP bądź nie mających znaczenia eschatologicznego.

Zasadniczą część pracy stanowi rozdział drugi (ss. 57-160), poświęcony egzegezie tekstów zawierających terminy będące przedmiotem zainteresowania Autora. Do podstawowych rzeczowników eschatologicznych zaliczone zostały terminy: życie, czas, dzień, chwala, objawienie, miłosierdzie i nadzieja; wśród pozostałych wymienić należy: zbawienie, królestwo, zmartwychwstanie, korona, sędzia, sąd, zguba, zagłada, nieśmiertelność i dziedzic (oczywiście pole semantyczne terminów greckich nieco odbiega od polskich znaczeń, co Autor wyraźnie podkreślił, posługując się terminologią oryginalną). Interpretacja egzegetyczna dokonana została według ściśle określonej metody: we wstępie zamieszczono podstawowe dane dotyczące terminu, a następnie dokonano egzegezy tekstu, w którym termin występuje, przyjmując stały jej schemat: tekst grecki, krytyka tekstu (tylko w przypadku istotnych różnic w rękopisach), propozycja tłumaczenia, miejsce w strukturze księgi, komentarz. Kolejność omawiania rzeczowników ma charakter wyłącznie techniczny, postępujący za układem LP w *The Greek New Testament* (red. K. Aland, M. Black, C.M. Martini, B. Metzger, A. Wikgren, New York – London – Edinburgh – Stuttgart 1975³). Analiza egzegetyczna, w których wspomniane rzeczowniki występują, prowadzi do wniosku, że terminy układają się w charakterystyczne grupy tematyczne, które obrazują poszczególne elementy eschatologii: podstawy oczekiwania ostatecznego zbawienia, paruzja, cel powtórnego objawienia się Pana i skutki sądu.

Ostatni rozdział pracy ks. S.J. Stasiaka (ss. 161-214) poświęcony jest zagadnieniom teologicznym. Autor przedstawia w nim wnioski z przeprowadzonych badań. Sprowadzają się one do czterech zagadnień: za podstawę oczekiwanego zbawienia uznać należy nadzieję i dziedzictwo (1); zbawienie objawi się w pełni w dniu paruzji, której czas nie jest znany (2); jej celem powszechne zmartwychwstanie i dokonanie sądu (3), którego skutki są odmienne dla wiernych Chrystusowi i dla tych, którzy sprzeniewierzyli się Jego nauce (4). Niektóre z nich (np. podstawy ostatecznego zbawienia, sąd, powszechne zmartwychwstanie czy negatywne skutki sądu) potraktowane są przez autora LP bardzo zwięźle, innym (paruzja i jej czas, sytuacja ją poprzedzająca, skutki sądu dla wiernych Chrystusowi) poświęca więcej miejsca. Taki rozkład akcentów wynika z charakteru pouczeń zawartych w LP, skierowanych przeciw do członków Kościoła w Efezie i na Krecie, którzy muszą zmagać się z błędnym nauczaniem heretyków. Owo wbudowanie pouczeń w re-

alia życia jeszcze raz potwierdza fakt, że LP były odpowiedzią na konkretne problemy gmin chrześcijańskich. Eschatologia LP, nawiązując do nauki Pawłowej, nie została w listach przedstawiona w sposób systematyczny. Odkrywczy charakter trzeciego rozdziału omawianej książki potwierdził w przedmowie o. prof. H. Langkammer, sądząc nawet, że eschatologia LP wydaje się bogatsza treściowo niż eschatologia listów Pawłowych (s. 9). W zakończeniu swej książki (ss. 215-217) Autor słusznie podkreśla, że przeprowadzone badania nie wyczerpują całości zagadnień eschatologicznych LP, gdyż konieczne byłoby także przebadanie terminologii czasownikowej i przymiotnikowej, i dopiero tak rysujący się obraz ukazać na tle eschatologii NT. Bibliografia zamieszczona na końcu pracy (ss. 219-229) jest obszerna i logicznie usystematyzowana.

Niewątpliwą zaletą pracy ks. Stasiaka jest jasno określona i systematycznie przestrzegana metoda, której stosowanie doprowadziło do wysnucia konstruktywnych wniosków. Jasny układ treści i wnikliwa analiza egzegetyczna tekstów stanowi duży walor książki. Trochę szkoda, że Autor nie pokusił się o ukucie własnej definicji terminu „eschatologia”, a ograniczył się jedynie do prezentacji różnych jej koncepcji. Wydaje się, że w pracy poświęconej wprost zagadnieniom eschatologicznym próba takiej definicji winna się znaleźć. Poza tym w części pracy zatytułowanej *Eschatologia a apokaliptyka* (ss. 29-30) brak ukazania wzajemnych oddziaływań i korelacji pomiędzy terminami, a przecież to właśnie tytuł sugeruje. Problem ten sygnalizuje J.D. Crossan w swej pracy *Historyczny Jezus. Kim był i czego nauczał* (tłum. M. Stopa, Warszawa 1997), gdy pisze: „wszelka apokaliptyka jest eschatologiczna, lecz nie wszelka eschatologia jest apokaliptyczna. Zaletą stosowania dwóch terminów, jednego o szerszym i bardziej ogólnym znaczeniu i drugiego, mającego węższy i bardziej szczegółowy sens, jest fakt, że pozwalają zrozumieć łatwość, z jaką jeden z nich niepostrzeżenie przechodzi w drugi” (s. 259). Czytelnik książki dra S.J. Stasiaka może odnieść wrażenie, że omawiane przez Autora terminy rzeczownikowe mają w LP wyłącznie znaczenie eschatologiczne. Czy tak jest rzeczywiście? Czy np. terminy „życie”, „objawienie”, „dzień” nie mogą odnosić się w kontekście jedynie do wymiaru doczesnego, pozbawionego odcienia eschatologii? Brak w książce odpowiedzi na te pytania wyrażonej *expressis verbis*, choć błędem byłoby twierdzenie, że odpowiedzi tych wcale nie ma. Wypunktowanych tu znaków zapytania, które rodzą się w czytelniku podczas lektury książki dra Stasiaka, nie można traktować jako mankamenty; są one raczej świadectwem zaciekawienia, które skłania do dalszych poszukiwań. Z radością więc powitać możemy w polskich bibliotekach teologicznych pracę dotyczącą eschatologii, pracę, której wkładu w dyskusję naukową w kręgach teologii biblijnej nie można nie zauważyć.

ks. Mariusz Rosik